

ДР ЕЈУП МУШОВИЋ
(1931 - 1995)

Др Ејуп Мушовић припада генерацији историчара која је стваралачки обиљежила своје вријеме и несебичним радом заорала дубоки траг у нашој најновијој историографији. Рођен је 29. IX 1931. године у селу Сувом Дољу на Пештеру, гдје су му се доселили родитељи из Бијелог Поља 1929. године. У родном мјесту завршио је основну школу, гимназију у Новом Пазару, а Филозофски факултет - Група за историју у Београду јануара 1957. године. Потом се као зрео човјек и школовани стручњак вратио завичају. Пуних петнаест година је био професор учитељске школе и Гимназије у Новом Пазару и за то вријеме је постепено и упорно улазио у свијет науке. Један је од оснивача Завичајног музеја "Рас" и његов вишегодишњи директор. Покретач је и уредник Годишњака Музеја - *Новопазарски зборник*, који редовно излази пуних 17 година, највише зато што је управо он о њему водио бригу, обезбјеђивао сарадњу и тако ангажовао стручњаке широм земље на задацима науке. Докторирао је 1978.

године на Филозофском факултету у Београду - на теми *Етнички процеси и етничка структура становништва Новог Пазара*. За стваралачки рад добио је награду Гамил Сијарић.

Заједно смо студирали на Филозофском факултету у Београду. Био је један од најбољих студената и први у генерацији је дипломирао. Били смо интимни другови. Имали смо исте студентске радости, а туговали смо због неких неиспуњених студентских жеља. Истоварали смо бродове на Сави, а зараду уступали сиромашним колегама, иако међу нама није било богатих. Ипак смо успијевали да у Београду пратимо најважније културно-умјетничке и спортске приредбе. Продавали смо бонове студентске мензе да би купили улазнице за позориште, концерт, балетску представу или спортску приредбу. Имали смо у малом прсту репертоар Југословенског драмског позоришта. Једном стечену навику касније смо његовали - Ејуп из Новог Пазара, а ја из ондашњег Титограда.

Након завршених студија смо се први и посљедњи пут разишли. Пошао је у Нови Пазар, а ја у Титоград. У ствари, оба смо наставили рад у унутрашњости која је раније, више него сада, била провинција. У њој се много теже стваралачки сазријевало. Његова преокупација је била нешто старија историја. У ствари, бдио је над културно-историјском баштином. Као своју дјецу чувао је старо наслеђе које свједочи о процват српске државе у средњем вијеку. И тако дуги низ година.

Сријетали смо се на научним скуповима, међусобно посјећивали. Били смо сигурни да смо се определијели за оно што смо вољели. Оно што данас раздваја људе - тада је била безазлена шала. У најужем студентском друштву у шали смо га називали - "Туре", а он нас је називао "рајом". У новије вријеме, сложили би се, то би била неслана шала.

Наш посљедњи сусрет био је у Београду, јануара 1995. Причали смо, као и до тада, о заједничким успоменама: о раду у жиријима, расправама на ранијим научним скуповима, сарадњи у часописима, о будућим научним плановима. Разговарали смо, наравно, и о међунационалним односима. У једном тренутку ми је помало разочарано рекао: "Сви смо ми помало националисти. Такво је вријеме и тешко се томе одупријети." Нијесам му дао за право, јер смо и даље остали оно што смо до тада били - људи, другови, колеге, пријатељи без предрасуда. Нијесам то образлагао. Знао сам да као човјек трпи због ескалације национализма. Причали су ми да је одби-

јао да се са својим комшијама поздравља са "акшам" и "ефендија", јер је навикао на другачије поздрављање. То, наравно, не значи да је окренуо леђа своме народу. Напротив. Увијек га је носио у срцу, много више од других који су често из помодарства прихватили и националистичке новине. Национализам је мржња, а Ејуп је волио људе.

Управо зато што је био стамена личност уживао је углед у свом окружењу - код обичних људи и у научним круговима. Све њих је потресла Ејупова изненадна смрт. Уосталом, тако умиру велики људи. Али, настављају дуго да живе у сјећањима својих савременика и нарочито у свом стваралачком дјелу.

Стваралачко дјело др Ејупа Мушовића је обимно и разноврсно. Написао је више студија и преко 100 чланака које је објављивао у часописима безмало свих научних центара претходне Југославије. Десетину и више година био је стални сарадник *Историјских записа* у којима је објављивао текстове од значаја за историју Црне Горе.

Од посебних издања наводимо слиједеће његове радове:

1. *Етнички процеси и етничка структура сјановништва Новој Пазара* (1979),
2. *Нови Пазар и његови културно-историјски сјоменици* (1965),
3. *Борци Новојазарској краја љали у НОР-у* (заједно са М. Радовићем, 1974),
4. *обновљено и доуњено издање* (1984),
5. *Тушин и околина* (1985),
6. *Тишо у Новом Пазару* (1978),
7. *Бољуб Чукић - народни херој* (1979),
8. *Муслиманско сјановништво од љада десјошвине 1459. године и његова судбина* (1992),
9. *Цамије у Новом Пазару* (заједно са С. Вујовић, 1992),
10. *Сермија - збирка љришвеведака* (1994),
11. *Муслимани Црне Горе* (1995),
12. *Шемси-љаша Бишевац* (припремљен и необјављен рукопис) и др.*

Из његовог обимног и разноврсног дјела може се издвојити неколико тематских цјелина.

Највећи дио свога стваралачког дјела посветио је Новом Пазару. Ови његови радови, међутим, немају само завичајни карактер управо зато што је ово мјесто кроз историју било раскршће свјетских комуникација и цивилизација. Овдје је био центар прве српске средњовјековне државе. Затим је Нови Пазар израстао у један од центара

* Наведени подаци су коришћени из *Библиографије радова Ејупа Мушовића*, што их је припремила Светлана Биорац, а објавио Рожајски зборник бр. 7/1995. и по основу консултација са породицом.

ислама на југословенским просторима. Преко њега су се преламали утицаји од ширег значења. Ту важност овај крај и данас има. Зато изученост процеса који су се кроз историју одвијали има шири значај од пуке историчности. Све то је добро уочио др Ејуп Мушовић и објашњавао у бројним прилозима, од којих смо неке већ навели. Придружили би им и слиједеће: *Долина Рашке у средњем вијеку, Стари занати у Новом Пазару, Новопазарски и пријеполски крај у турској административној подјели, Нови Пазар у прошлости, Новопазарски Роми и њихове карактеристике, Новопазарски Јевреји, Новопазарски безистан, Међунационални односи у општини Нови Пазар, Први писани документи о Новом Пазару, Џамије у Новом Пазару, Дервиши у Новом Пазару*, итд. Без консултације ових и других радова др Ејупа Мушовића немогуће је писати озбиљну монографију о Новом Пазару.

Другу тематску цјелину чине радови из области културно-историјског наслеђа. Они добијају на значају због тога што су културно-историјски споменици били репрезентативни за све епохе којима припадају. Др Ејуп Мушовић је то уочио и без предрасуда писао о њима. Није их дијелио на националне и конфесионалне зато што, наводно, припадају само једном народу или само једној конфесији. Они су дјеловали на народ овога краја који је више вјекова национално и вјерски мјешовит. Подјеле у смислу нетолеранције услиједиле су касније и узроковале су опасности које су запрјетиле јединственом културном наслеђу. Велика је заслуга др Ејупа Мушовића што их је сачувао и од времена и од насиља. Само, илустрације ради, навешћемо неке од ових радова др Ејупа Мушовића: *Резултати Археолошких истраживања на Расу, Књижевно стваралаштво Рашког краја, Нови Пазар и његови културно-историјски споменици, Сопоћани на почасном мјесту, Неколико средњовјековних легенди, Петрова црква у летопису Попа Дукљанина, Исламска монументална уметност 16. века у Југославији, Исламски сакрални споменици Новог Пазара, Становништво и исламски споменици Ужица у периоду турске власти, Новопазарски књижевници од 16. до 20. вијека, Старорашка легенда о Косовском боју и др.*

Добар дио радова је посветио историји Црне Горе, нарочито из турског доба. Они имају пионирски карактер. Највећи број ових радова објавио је у *Историјским записима*. Навешћемо неке о њих: *Мушовићи* (Историјски записи бр. 2/1983), *Колашинци и Никшићани у Санџаку* (Новопазарски зборник бр. 7/1983), *Пером кроз прошлост* (Мостови - Пљевља бр. 78-79/1984), *Порези, буне и немири у Рожајма 1765-1768* (Историјски записи бр. 3-4/1985), *Црногорски му-*

хаџери и њихова кретања (Историјски записи бр. 1-2/1986), Шемс-паша и његово доба (Рожајски зборник бр. 2/1987), Бијело Поље кроз прошлост (Историјски записи бр. 1-2/1988), Први црногорски муслимани ("Сеоски дани Сретена Вукосављевића" књ. 16/1994). Уочи саме смрти припремио је монографију - *Муслимани Црне Горе* коју су рецензенти врло позитивно оцијенили. Смрт је, међутим, била бржа, па је свога аутора претекла да доживи њено објављивање.

Најзад да кажемо да се др Ејуп Мушовић није либио ни оних стваралачких тема које временом надолазе и као политички актуелне. Такви су његови радови о исламу у цјелини на југословенским просторима. Извјесно је да је и овом тематском блоку прилазио искључиво из научних мотива. Ако понекад третирана питања нијесу за сагласје, не треба сматрати да је подлегао политичким судовима вишестраначја. Више вјерујемо да су га скромни архивски извори усмјеравали на такав закључак. Дакле, иако се са неким његовим опажањима, па и анализама и закључцима, не слажемо, никада нисмо посумњали у његово научно поштење. И овдје ћемо навести најзначајније његове радове: *Покрети муслимана у Новопазарском крају против реформи султана Мухамеда II, Санџачке миграције и имиграције у XIX веку, О неким заједничким обичајима муслиманског и православног становништва Пештера и Бихора, Исламизација у Новопазарском санџаку, Југословенско исељеништво у Турској, Египћани у угушивању Босанско-херцеговачког устанка, Покрети Мустафа-паше Бушатлије против реформи Махмуда II, Послератне миграције санџачких муслимана у Турску и Македонију, Муслиман или Бошњак, Муслиманско становништво Србије од пада деспотовине 1459. године и његова судбина, Македонија као мост за исељавање санџачких муслимана и њихова нова отаџбина, Положај Муслимана у Србији* и др. \

Скоро 40 година др Ејуп Мушовић је стварао далеко од научних центара, што је отежавало развој овог даровитог научног радника. И поред тога, он је сасвим успио. Створио је дјело за уважавање и признање. Радио је и на оним сложеним темама које су многи намјерно заобилазили. Таквим својим односом др Ејуп Мушовић је оставио дубок траг у историографији. Задужио је завичај својим укупним дјелом. Зато је његов тихи одлазак велики губитак и за Нови Пазар и за историографију.

Проф. др Зоран Лакић